

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Для забезпечення надання необхідної облікової інформації з метою здійснення ефективного управління суб'єктом господарювання, необхідною є організація бухгалтерського обліку. Без організації бухгалтерського обліку неможливо досягти ефективного ведення бізнесу, вона є одним з найбільш відповідальних етапів створення підприємства та підготовки його до ефективної діяльності.

Зміна суспільно-економічних формацій (первісне суспільство, рабовласницький, феодальний, капіталістичний або соціалістичний лад) через зміну відносин власності якісно змінює предмет бухгалтерського обліку та його завдання. Тому за своїм змістом організація бухгалтерського обліку не є сталою і перебуває під впливом відповідної суспільно-економічної формації. У зв'язку з необхідністю задоволення вимог панівного класу відповідної формації (рабовласників, феодалів, капіталістів, державних органів), а також з появою нових об'єктів бухгалтерського обліку, якісно новим ставав зміст організації бухгалтерського обліку.

До 1917 р. в умовах приватної власності на засоби виробництва бухгалтерський облік організовувався окремими капіталістами або їх об'єднаннями з урахуванням галузевих особливостей діяльності підприємства. Організація бухгалтерського обліку була різною. У банках і на великих підприємствах бухгалтерський облік був на доволі високому рівні, однак у більшості середніх і малих підприємств рівень організації обліку був досить низьким. Представники облікової професії володіли слабкою підготовкою. Законодавче регулювання бухгалтерського обліку не виходило за межі вимог, які стосувалися ведення облікових реєстрів. У цілому організації бухгалтерського обліку в дореволюційний період характерне спрямування на збагачення капіталістів-власників шляхом приховування розмірів прибутку, отриманого підприємством.

В умовах соціалізму організація бухгалтерського обліку під керівництвом держави розглядалася як інструмент усунення недоліків, притаманних бухгалтерському обліку в умовах капіталізму. Монопольне право власності держави на засоби виробництва змінило зміст організації обліку, відбулася її уніфікація для всіх підприємств з метою збереження державної власності. Спрямованість бухгалтерського обліку на відображення виконання підприємством планових показників змінює призначення організації бухгалтерського обліку – забезпечувати економне ведення бухгалтерського обліку та надання інформації для збереження та раціонального використання власності.

З метою сприяння раціональній організації бухгалтерського обліку державою створювалися різні органи. Формування політики бухгалтерського обліку державними органами надавало його організації статусу засобу державного управління, планування та контролю. Політика держави в галузі організації обліку спрямовувалася на уніфікацію облікового процесу та звітності, спрощення техніки бухгалтерського обліку з урахуванням особливостей галузі. Існуючі прогалини в обліковому процесі усувалися шляхом скорочення звітності, механізацією ведення обліку, централізацією бухгалтерських служб та ін.

У цілому за часів СРСР вимоги до облікового процесу та звітності відповідали вимогам основного власника – держави – і доводились до підприємств й установ через галузеві міністерства та відомства. Недоліком облікової інформації була її неоперативність, оскільки зведення відбувалося із значними запізненнями. Цим пояснюється приділення значної уваги оперативному обліку, призначеному обслуговувати щоденне управління виробництвом за допомогою використання різних аналітичних даних, організації матеріальної відповідальності.

Соціально-економічні перетворення в Україні на початку 90-х років ХХ ст. призвели до появи різних форм власності, а також об'єднання і укрупнення суб'єктів господарювання, в результаті чого відбулася суттєва зміна змісту організації бухгалтерського обліку. В першу чергу, акценти в організації бухгалтерського обліку змістилися від державного рівня до рівня суб'єктів господарювання. Власники засобів виробництва отримали широкі повноваження в частині прийняття управлінських рішень, які впливають на організацію бухгалтерського обліку на підприємстві: право вносити зміни та доповнення до статуту та внутрішніх положень, визначати порядок розподілу прибутку та збільшення статутного капіталу; право затверджувати фінансову звітність, строки та порядок виплати дивідендів тощо. За радянської доби вирішенням таких питань займалися державні органи, на рівні підприємства це було неможливим. Передусім розмір прибутку був плановою величиною і розподілявся у плановому порядку, що на певному рівні забезпечувало рівномірний розподіл доходів у суспільстві. На сьогодні бухгалтерський облік організовується на вимогу власників таким чином, що за його даними невідомо, яку фактично суму прибутку отримували та отримують суспільство й держава від функціонування підприємств.

В сучасних умовах окрім розподілу власники, з метою поліпшення свого добробуту, уповноважені змінювати організаційну структуру підприємства або структуру його власності, що чинить безпосередній вплив на реалізацію суспільного значення бухгалтерського обліку та його організацію.

Організація бухгалтерського обліку супроводжує діяльність різних підприємницьких структур, форми власності та організаційно-правові форми господарювання яких є різними.

Це призводить до суттєвих відмінностей в організації бухгалтерського обліку, навіть в межах галузі економічної діяльності. Крім того, на сьогодні структура підприємств може охоплювати не лише різні установи та підприємства, а також і різні галузі, що характерно передусім для промислово-фінансових груп (ПФГ).

Особливою за своїм характером є організація обліку у великих корпораціях, а також в транснаціональних корпораціях (ТНК) – економічних міжнародних надсистемах.

Порівняно з соціалізмом, в умовах ринкових відносин проблематичним є питання спрямованості організації бухгалтерського обліку на забезпечення збереження власності, її раціонального використання та управління нею у зв'язку з постійною зміною власника та корумпованістю відносин власності. Наявність в Україні на сьогодні різних власників сприяє різній організації бухгалтерського обліку. На макрорівні це призводить до неможливості отримати інформацію про майно держави, тобто бухгалтерський облік ведеться заради облікового процесу, а не для збереження майна. Якщо в умовах СРСР за даними бухгалтерського обліку визначалася вартість майна держави в цілому, то на сьогодні законодавчо передбачена можливість вибору різних підходів до методики бухгалтерського обліку унеможлиблює його визначення.

Крім того, в умовах, коли незначна кількість власників контролює все національне багатство України, раціональна організація бухгалтерського обліку повинна забезпечити прозорість інформації щодо співвідношення розподілу доходів між роботодавцем і працівниками, адже власники підприємств повинні дбати про народ і державу, що має відображати відповідна облікова інформація.

Недоліками організації бухгалтерського обліку на сьогодні є: неможливість отримання узагальнюючих показників про діяльність усіх підприємств України; сприяння приховуванню власниками реального прибутку, що посилює експлуатацію найманих працівників і призводить до відсутності суспільного значення бухгалтерського обліку.

Таким чином, організація бухгалтерського обліку – це політика власників засобів виробництва щодо ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, зміст якої різний в суспільно-економічних формаціях. Вона передбачає налагодження системи бухгалтерського обліку певного суб'єкта господарювання для забезпечення формування і надання облікової інформації відповідним користувачам. Суб'єктами організації бухгалтерського обліку на рівні підприємства є його власник, управлінський персонал і головний бухгалтер. Основним суб'єктом є власник як головний користувач облікової інформації та особа, яка формулює загальну політику діяльності підприємства.